

Hekler Antal.

Február 11-én tartotta meg Hekler Antal professzor székfoglalóját immár mint rendes tag, a Magyar Tudományos Akadémiában.

Érdeemes, tudományos pálya érdekes állomása ez a székfoglaló, melyre nemcsak az előadó személyes értékeire való tekintetből, de a nemzeti érzés magasabbrendű szempontjaiból is fel kell figyelünk.

Hekler Antal már régen súlyos szavú polgára a magyar tudományos világnak. Előkelő útlevéllal érkezett: Adolf Furtwänglertől nyert doktori diplomájával. Azonban már első reprezentatív megnyilatkozása kimutatta, hogy nem kíván ennek az útlevélnak előnyeivel élni. A görög és római arcképszobrászatról írt monumentális könyve érettszemléletű, önálló gondolkodás, értékes szempontok felett rendelkező független tudósnek mutatja őt, aki töretlen utakat kedvel s érez magában erőt arra, hogy ezeket meg is járja. A *sobrászati stílus problémái* c. műve elsőnek értékíti itthon a művészettudomány újabb módszereit s a hazai és külföldi, főként ókori művészeti anyag kapcsán írt számos rövidebb, hosszabb, de mindig magvas tanulmánya a tudományos magyar stílus fejlődésében is döntő jelentőségű.

Mint a Magyar Nemzeti Múzeum, majd később a Szépművészeti Múzeum öre, tevékeny részt vett a tárak újjárendezésében s az anyag újabb szempontok szerint való felülbírázásában. A Szépművészeti Múzeum antik gyűjteményéhez írt katalógusáról a külföldi kritika szinte egyhangúan mint mintaszerűről emlékezett meg. Pheidiasról, Michelangelóról írott ha-

talmas monografiái csakúgy, mint folyóiratunk könyvtárában megjelent Leonardo könyve, jól ismertek a hazai közönség előtt — méltatni ezeket szöszaporítás lenne.

Múzeumi működése után a budapesti egyetemen lett tudományának professzora s mint egyetemi tanár több mint másfél évtizede foglalkozik szép eredménnyel, iskolát teremtve az újabb magyar művészettörténetész nemzedék nevelésével és továbbképzésével.

Legújabban a Könyvbarátok Szövetségének kiadásában jelent meg négy tartalmas kötete a művészetek történetéről, melyek mindegyike meg-megújuló sikert hozott szerzőjének. E sokrétű és szétágazó munkásság mellett mindvégig hű maradt első témájához is s alig néhány éve, világraszóló sikert hozott számára az eddig ismert legjobb Platon-portré felfedezése s ennek alapján Platon ülőszobrának rekonstruálása.

Tudományos működése során a legkülönfélébb nemzetek tudományos társaságai választották tagjukká s hívták meg előadások tartására.

Gazdag eredményekkel ékes, szorgalmas munkást jutalmazott Akadémiánk akkor, mikor Heklert rendes tagjai közé választotta. Hekler pedig ezt a jutalmat nemes és előkelő hálával viszonzta. Mert, ha eddig büszkén magyar tudósnek vallotta is magát, figyelmét, erejét mégis a messze korok és messze képek művészetének kutatása vette igénybe. Dicsőséget hozott a magyar tudományos világra, de a magyar világ felfedezésében csak közvetve, mint ösztönző, tanítványain keresztül vett részt.

Hekler most hazatért. Már utolsó könyve a magyar művészetnek volt szentelve s már ebben is nemvárt újságok tömött asztagát mutatta meg közönségének, de akadémiai székfoglalója volt az igazi színvallás. Ez a másfélórás előadás, mely az ismeretlen elsőrangú emlékek fényes sorozatával és a hozzájuk fűződő adatok lélekzetet elállító gazdagságával elárulta, hogy Hekler csöndben ugyan, de hosszú, lelkes és főleg eredményes

munkát végzett a hazai, — a magyar művészetet illetően is.

Hekler most hazatért. A magyar ugar feltörésében veritékeznek és mi tiszta örömmel látjuk őt új, önként vállalt feladatai között. Hisszük, hogy amit idáig láttunk és hallottunk, csak nyitány volt. Tömör, rövidre fogott nyitánya egy hatalmas, súlyos igazságokkal telt s gazdag gyönyörűséget ígérő, életet megkoronázó műnek. —s —l

Színház.

Hat hónap.

Kóbor Tamás «különös története» a Nemzeti Színházban.

Hogy ez a történet miért «különös», arra maga a szerző vet fényt nyilatkozatában: «Szocietáson kívüli történet ez, mely lehetetlen abban a pillanatban, amelyben összehasonlítják a valóban megtörténőkkel vagy megtörténhetőkkel». Csakugyan nem tanácsos ilyen valósági alapon közeledni hozzá, mert akkor az «akik gyűlölik egymást: szerelmesek egymásbafele közhelyhez érkezünk meg. Az író a tisztességéhez az éhenhalás árán is ragaszkodó leány, meg az egyéni élményei alapján az egész női nemet megvető férfi szembeállításával inkább lélektani műhelytanulmányt végez, az érdekl, hogy a megbántottságában igazságtalanná keményedő ember (ilyen a lány s ilyen a férfi is) hogyan tisztulhat meg az önismeret útján, mely a bosszúvágyat is, az önzést is visszaparancsolja sötét odvába. A lány, ki a férfi durva megvetésére pisztolylövéssel felel, hatalmába kerül ennek, s a férfi nem juttatja bírói szék elé: maga ítéli el hat havi *jólétre*, hogy ennek leteltével visszalökje a nyomorba. A parancszó-csinálta házúrnő azonban fokozatosan hitelt szerez a nőiség értéké-

nek, rávezeti a férfit multbeli érzéketlenségének fokozatos megismerésére s csak végül, amikor «büntetése» lejár, kívánná most már maga átvenni a büntetőbíró szerepét. De későn: időközben nemcsak a férfi önzésén lett úrrá, hanem a maga bosszúvágyán is: a két, tisztító-tűzőn átment lélek végre megértheti egymást.

A lélektani rajz az egészben helytálló, noha végigvitele inkább regényíró, mint drámaköltő tollára vall. A színpad mindúntalan az emberi kiteljesedés felé ragadná az alakokat, ilyenkor nehéz az író elvont síkjára visszakeresztakolnunk érdeklődésünket. Itt inkább érvek küzdenek egymással mint emberek. Ezért kap a párbeszéd is bizonyos perbeszéd-jelleget, különösen a végkifejletben, amikor a nő bosszúszomjának utolsó mozzanata már nem igazán meggyőző: úgy érezzük, inkább csak az írótól rárótt leckét mondja fel, semmint lelke és érzése szavát követi. Könyves Tóth Erzsébet, az új tag, igen nehéz feladatot kapott e nőalak rajzában. Az első felvonást minden szöveg nélkül kell végig játszania, holott kiviláglik, hogy eddigi színpadi gyakorlata leginkább beszédképességét fejlesztette ki. Ezért tűnt ki legjobban a harmadik felvonás jól árnyalt dialó-

gusában. Tudása tiszteletreméltó, de lelki elmélyülésben még messze van művészetének első vonalától. Ódry játékfőlénye, értelmi ereje felfedezésre nem szorul, de rá kell mutatni arra a mesteri mértéktartásra, amelylyel szerelmének ébredését minden aláhuzigálás nélkül is tökéletes kifejezéshez juttatta. Uray és Gál egyéni kedvessége és színészi biztossága is nagy érték. A rendezés Tarján György sikerült munkája.

Ének a búzamezőkről.

Góth Sándornak és Relle Pálnak Móra Ferenc regénye nyomán írt színjátéka a Nemzeti Színházban.

Ha van újabb irodalmunkban regény, mely lényegében eposz-szerű: akkor Móra Ferencnek ez a legkitűnőbb alkotása bizonyára az. Mindamellet — mint a valódi, gazdag eposzok valamennyiében — bőven akad benne drámai fordulat, lelki feszültség, robbanásig sűrített levegőjű helyzet is. A regény dramatizálói ezeket kitűnő érzékkel rendre meglették benne s építőmunkájukban tartópillérekül használták. Csak az erős középponti szerkezetet nem bírták megteremteni, amint hogy a regény maga sem a szálak összefogásával tárja elénk bőséges anyagát, hanem kényelmesen sorjáztatva halad előre, messzi távlatok felé mutat, néha éppen a misztikumba vész el.

Igy azután a színmű is voltaképp két fejezetre tagolódik, melyet csak a hadifogságból hazatért, megsebzett lelkiismeretű parasztgazdának személye kapcsol egyvégbe. Ő maga csak az első fejezet végén lép be a drámába, hogy háború előtti családi életét a megbocsátás evangéliumi szellemében eltemesse. A továbbiakban azután második házasságának történetét kapjuk, mely a romboló lelki fertőzés fokozatos leküzdése útján vezet el a megbékélt véghez. Ezen

a drámai tengelytörésen az átdolgozók csak lényegétérintő beavatkozással segíthettek volna, attól pedig visszatartotta őket a kegyelet. Becsvágyukat az sarkalta, hogy minél hívebben adják Móra történetét, minél hitelesebben a hangját. Ez az őszinte, igaz és zamatosan magyar hang szerencsésen meg is őrzi minden varázsát a színpadon, ahonnan Szeged tanyavilágának levegője árad felénk. Az esztendeje elnémult író (a bemutató éppen halálának első évfordulójára esett) szinte testi valóságában lép újra elénk, amint a színpadról szertesugárzó igéin át valósággal lélekzetmeghalló közelségébe kerülünk.

De nemcsak ezért láttuk szívesen az újdonságot: igaz örömünk telt az előadásban is. A Nemzeti Színház ebben a nemben kimagasló tehetségekkel rendelkezik, akik képességeik és képzeleterejük számára mástól aligha remélhetnének pompásabb szöveget és játékalkalmat, mint aminővel Móra siet segítségükre. Rózsahegyi eszes, ravasz, lelke mélyén érzelmes és emberséges öreg parasztja: mesteri alkotás. Méltó társa Vaszary Piroska keményszavú és áldottkezü, munkában megfáradt öreg «szülője». Kiss Ferenc is maga a makulátlan művészi igazság. Timár József a mult évad vége óta megkapó lendülettel tört elő az együttes élvonalába. Most a meglelelkű, gyógyító szavú muszka fogoly rajzával mindmáig legnagyobb színpadi diadalát szerezte meg, de ugyanakkor a magyar színjátszásnak is nagy dicsőségét. Tasnády Ilonának ezúttal is főleg gyönyörű magyar szövejtését illeti elismerés, megkülönböztetés a művészi mértéktartását, hogy a lelki zavar mozzanataiban soha sem tévedt bele holmi paraszt-Ofélia színpadi fogásaiba. Sugár Károlynak alig pár szó jutott, de az — gazdájára lelt benne. Siklóssy Pál rendezése derekas munka.

A három sárkány.

Hunyady Sándor zenés játéka a Vig-színházban.

Sokféle hangnemben megpróbálkozott már ez a minden kísérletével tehetséget éreztető, de ugyanakkor nagy egyenletlenségeket is mutató drámaíró. Hibátlan színpadi munkáját még nem láttuk, bár olyant sem, amiben az igazi író kézjegyére rá ne lehetett volna ismerni. Most, amikor súlytalan mulattatáson túl egyébire nem igen törekedett, annyi- val mégis előkelőbb fokra emelte a műfaj hagyományait, hogy nem éppen új s amellet igen sokszor a színpadi helyzetekhez alkalmazkodva igen is rikitóvá színezett alakjai köré egyéni szeretetreméltóságával, kedves melegszívűségével barátságos és rokonszenves légkört teremtett.

A három nőtestvérének keserves — bár alapjában jóindulatú — házi-sárkányoskodása alatt nyögő s az alól egy óvatlan pillanatban felszabaduló vidéki vén korhely anekdotaszerű esetét mondja el, aki a vérségéhez hű, léha pesti jogászfianak «rendezése» végett felvetődik a fővárosba, ott — mint a felelőtlen korhelykedés talajának Anteusza — a fiúval vállvetve nyakára hág a szanalási öszszegnek, közben elhódítja a fiú színésznő-barátnőjét, aki különben aranykalitkájában is a nyárspolgári erények megtestesülése s amikor a vidéki sárkányhármas szörnyű leszámolásra beállít hozzá, józanságával, okosságával, önzetlenségével valamennyiüket leveszi a lábáról, a bumfordi jogászyereket átjátssza a családilag kiszemelt vidéki kis ártatlanság kezére, maga pedig sutbavetett színpadi babérjaival és egész jómódjával «betársul» a nyírségi mintagazdaságba — sógornői minőségben, mert a tékozló apát időközben olyan puhára kikészíti, hogy az szinte észre sem veszi, amikor három jótét-

sárkánya mellé most már egy — negyediket is kap a nyakába.

Váltakozva peregnek a jelenetek hol a vidéki kúrián, hol a «félelmetes» fővárosban, sűrű cigánymuzsika szól itt is, ott is, legjobbízű talán a pénzét elherdált apának és fiúnak ébredése, krajcártalanul, a hónapos szobában, noha az efféle színpadi jelenetek váltig arra figyelmeztetnek, hogy a Szigligeti *Liliomfi*ja óta letelt majd egy évszázad éppenséggel nem jogosít fel rá, hogy a mellünket düllesszük: «mely igen előre jutottunk!»

Hegedüs Tibor friss rendezésében, Magyary Imre pompás talpalávalójától élesztve, remek együttes szegődött a szerző mellé. Rajnai Gábornak nagyszerű évadja van, csak úgy halmozza a sikereket. Ez az örökifjú apa legkedvesebb teremtményei közé tartozik, végig betölti vele a színpadot. Jávorból — a fiából — hiányzik az őszinte könnyűségnek némi kívánatos többlete. A sárkány-trióban Góthné vezet. Nagyon másnak kell lennie, mint aminőnek közönsége megszokta, de van szíve és fantáziája ehhez is. Vágóné és Zala Karola bájosan szekundál hozzá. Tolnay Klári sugárzó fiatalosága, kedves hangja és mozgása sok jóval biztat. Góth mulatságos. Csak a Titkos Ilona démoniatlan színésznője nem igazán meggyőző, ide valamivel közvetlenebb kedélyélet kellene.

Viki.

Bónyi Adorján vígjátéka a Magyar Színházban.

Illetékességét — a bírósági gyakorlat szavával — ebben az esetben a drámai kritikus bizvást «deszállíthatja». Komolyan vennie a színlapon ígért vígjátékot talán csakugyan nem kell, tekintve, hogy e komolyan-nemvevésben maga a szerző jár elől jó példával. Lehet, hogy Bónyi

eleinte valóban vígjátékra gondolt, s az önmagát «fiúsító» dzsentrikis-asszony történetében — melyről Biharországban állítólag legendák jártak — a szálak erősebb meghúzásával akart színpadi rendet teremteni. De maga megvallja, hogy megírására akkor szánta rá magát, amikor a színház a divatos táncosnő és trapézfenomén számára szerepet keresett. Így azután az egész a nevezetes és kellemetes Röck Marika képére és hasonlatosságára formáltatott át. Azaz, hogy: nem is egészen, mert akkor jobb lett volna nyíltan — s a fiúsítással párhuzamosan — mindent operettesíteni. Most a vígjátéki elemek elnagyoltan maradtak, hogy a színészi feladatok ne igen «üssék» az ilyenekre túlságosan még nem alkalmas Marika teljesítményét, viszont az operettmozzanatok felemás s ennélfogva bátortalan megoldása következtében Marika is némileg rövidre jutott, különösen megfelelő számú táncalkalmak híján. Hagyján: a könnyű szórakoztatás területén így is hoz egy kis színességet, szemnek és fülnek valót az újdonság, legfeljebb azt mondhatnók, hogy ez — érdemes írói multjához mérve — Bónyinak mégsem a legsajátosabb területe.

Nem az a Magyar Színháznak sem; noha mindenki rajta van, hogy megállja a helyét. Berky Lili, Törzs, Beregi, Kertész Dezső mellett elsősorban Gózon jóízűsége, emberi melegsége érintkezik leginkább a vígjáték világával.

Zenezámokról Ábrahám Pál gondoskodott, ezek frissek és ötletesek, csak kár, hogy alapjukul Harmath Imre versei szolgálnak, melyeknek kényszeredett volta, pesties zamatú útszélisége a darab hangneméből is kír, méginkább pedig abból a «békevilág»-ból, amely iránt Bónyi tiszteletet és kegyeletet szeretne belénk csöpögtetni.

A vallomás.

Frank Maar (Meller Rózsi) színműve a Belvárosi Színházban.

Tízezer schilling ellopása körül forog a cselekmény, akár a legtöbb detektívdramában. E nem éppen előkelő műfajjal tart is némi rokonságot ez a színmű, noha a legolcsóbb fokon mégis felülemeli az, hogy nem a meglepetésre, a rejtélyességre épít, a néző elől nem dugdossa a tényállást, csak a szereplőkre zúdítja rá a tájékoztatlanság és balhiedelem következményeinek gyötrelmét. Az ártatlanul gyanúba keveredett mérnökért — téves sejtelemről és céltalanul — feláldozza magát a kedvese, és áldozatával önmagát veti oda a férfi megvetésének. Egy esztendőnek két ártatlan ember lelkében végzett szörnyű romboló munkája kerül élénk a mindent megértető és megbocsájtató, de csak nehezen feledtető kibontakozásig. A nő kálváriaútja a rendőri nyomozó munka cinikus fogásain, a börtönélet minden lelki megpróbáltatásain vezet keresztül, ezekből a színpadi feszültségnek sűrű mozzanatai, az érzelmi áldozat emberfeletti szenvedésvállalásának egymás sarkába hágó próbatételei adódnak, úgynevezett «hálás» játékkalkalmak, amik virtuóz színésznőnek annyit már eleve biztosítanak, hogy színpadi eszközeit széltére csillogtathatja.

A Belvárosi Színház előadásában ez a tisztára «Effektstück»-ízű dráma mégis a valódi művészi élménynek egészen rendkívüli fokára emelkedett. Az együttes új tagja, Bulla Elma, ki már akkor is, amidőn első ízben egy teljesen súlytalan bohóságban bemutatkozott, játékanak választékos szépségével és előkelőségével vonta magára a figyelmet, most a rábízott feladatot a lélekábrázoló művészetnek olyan rangemelésével oldotta meg, hogy a színészi alkotómunka erejének és méltóságának valóban ritka bizony-

ságával lepte meg a természeténél fogva óvatos és tapasztalatainál fogva már-már kishitűségre hajló színbírálatot. A hozzáértő kritika nem is habozott újjongva mutatni rá a tökéletes beleélésnek és színészi azonosulásnak erre a kiváltságos példájára. Magunk ennél még többet is éreztünk és csodáltunk a fiatal művésznő alkotásában. A közönségre nézve talán csakugyan ez a hajszálig menő egygyolvasás, ez az illuzióteljesség a legtöbb, amit a színpadtól kaphat. A kritika azonban nemcsak abban gyönyörködik, hogy az ábrázolásból meggyőző erő és módosíthatatlannak tűsző magátóladódóság árad felé, hanem — legalábbis ugyanolyan mértékben — abban is, hogy mindezek mögött a színészi lélekbehatolásnak, a «legyőzött nehézségek» diadalmasan megállt próbájának külön gyönyörűségét is élvezheti. A színészi teremtőerőnek ez a kettős diadala a legritkább ajándék: amikor egyszerre rendít meg bennünket egy emberi lélek szenvedése, meg ennek a szenvedésnek művészi, az esetlegességeken túl a legbensőbb lényegét felmutató kifejezése. Bulla Elma valóban a lényegigjutás művészenek mutatkozott. Finom ízlése meggátolta abban, hogy a szerencsétlen sorsú lányt színpadi fogásokkal igyekezzék jelentékennyé, olcsón mai értelemben «nagy nő»-vé fokozni. Jóleső tapintattal és mértéktartással éppen annak megmutatása felé tört, hogy a hétköznapi, átlagteremtésben is benne szunnyad a lehetőség, hogy áldozatosságában, az ítélethiány mohóságával magárávalt szenvedésében heroikus magasságokig emelkedhessék. Egyre azt éreztem, hogy ez a tiszta és áhítatos becsvágyú ifjú színésznő kegyetlen önbírálattal azt mérlegeli: bír-e anynit adni magából, amennyit a szere-

pétől reá rótt felelősség kötelességévé tesz, s közben nem is álmodik róla, ahogy magából mennyire kitágította és meggazdagította a «szerep» követelményeit. A színészi alkotóléleknek csakugyan ez a titka, a Duseknak az az alvajáró bátorsága, amellyel a silány vagy méltatlan feladatot is alázattal kész «szolgálni», attól a termékeny megsejtéstől hevítvé, hogy elég neki egy-két támasztópillér, amelynek nyugvópontja fölé művészetének szabadon ívelő hidját kifeszítheti. Hiszem, hogy Bulla Elma, ha hű marad nemcsak képességeihez, hanem a művésze iránt érzett odaadó tiszteletéhez is: még sok olyan alkotással örvendeztet meg, amelyet módunkban lesz nagyank mondani (a nagyotmondás jegcsekélyebb kockázata nélkül).

Melette és körülötte mindenki szívvel-lélekkel buzgólkodott. Páger Antal tartózkodó és rokonszenves játéka és biztos vonalvezetése, Nagy György a gazemberlelkiismeret ébredésének jó rajzával, Z. Molnár László, a szakmabeli megkérgesedés mintapéldánya, Boray a kitűnő beszédű és még kitűnőbb hallgatású ügyvéd, Baróti, a törvényszéki elmeorvos nagyképű mindentudásának szomorúan mulatságos jelenetében, Apáthy az emberséges ösztönein még zsarnokká nem keményedett fiatal rendőrtisztviselő heveskedésével: az előadásnak csupa számottevő értéke. Keresztessy Mária művészi igazsága is figyelmet érdemel rövid epizódjelenetében. Nemkülönbön őszinte méltánylást és megbecsülést Hermán Richárd rendezői tudása, mind a pillanatok hatáselemeit, mind azoknak az egészben megkívánt összhangját finom érzékkel mérlegelő művésze.

Rédey Tivadar.

Képzőművészet.

Szőnyi István képei a Szépművészeti kiállítások szalónjában.

A Mária Valéria-utcai Szépművészeti kiállítások helységében Szőnyi István mutatta be legújabb termését, mennyiségben nem sokat, mindössze harminc-negyven vásznat, de minőségben annál jelentékenyebbet. Ez a kis kiállítás jóideig nevezetes marad, mert a művész stílusának új, pompás virágaborulását mutatja s egyik legjobb festőnkről lévén szó — vagy talán a legeslegjobbrol — művészetének változása döntő lehet mai festészetünk kialakulására. Szőnyi több alkalommal bebizonyította, már, hogy vezérnek született, tanítványok és követők kísérték lépteit bemutatkozása óta. Ezek a követők azutóbbi években magára hagyták, midőn Szőnyi legsúlyosabb harcait vívta új formanyelvének kialakításáért. Az epigonok lélektanából folyik, hogy most, midőn a küzdelem Szőnyi javára diadalmasan eldőlt, majd újból seregesen jelentkeznek s ismét minden jobban akarnak tudni mesterrüknél.

A változás mélyreható. Csirái az *Eladó a borjú* című hatalmas vászonban rejlettek, mely a múlt évi Nemzeti kiállításon szerepelt. Az expresszív nyugtalanság s a vele járó barokk szerkesztési rendszer, a fény és árnyék folyott, ki-kirobbanó ellentéte eltűnt, helyét a nyugalom foglalta el. Ez a nyugalom, mely a képszerkesztési elveket is módosította — egyszerű, nagyvonalúan látott, derűs és világos színekbe öltözött figurák jelennek meg a térben — koránt sem pátoz nélküli. Az alakok olykor bálványokká magasztosulnak. Műfajilag a képek figurális kompozíciók, előadásuk azonban oly fölényesen nyugodt és férfias, oly természetes és önkéntelen, hogy a «kompozíció»

szót, mely jelentése szerint a szerkesztéssel összefügg, nehéz reájuk alkalmazni.

Ez a művészet boldogan, felszabdultan ragyog, semmi köze sincs a külföldi eredményekhez és mégis izigvérig korszerű. Erkölcsi tisztasága és emelkedett szelleme a nagybányaiak felfogását idézi emlékezetbe. A budapesti közönséget gyakran szidják, hogy csak a ravasz blöfföket vagy érzelmes kontármunkákat honorálja. Ezúttal rácáfolt rossz hírére: a képek egy-kettő kivételével mind vásárlóra találtak.

Molnár C. Pál.

A Szinyei Merse Pál Társaság ezévi nagydíját Molnár C. Pál festőművésznek juttatta, kit grafikai lapjaiból a *Napkelet* olvasói is jól ismernek. A kitűnő művész és szeretetreméltó egyéniség megbecsülésének jele mindenkinek jól esett, ki a művészt és az embert ismeri.

Molnár C. Pál ereiben felében magyar, felében francia vér csörgedezik s az utóbbinak köszönheti latin kultúráját, gall gráciáját, mely művésztében oly erősen jelentkezik. Párizsi tanulmányai idején francia hatás alatt kezdte meg pályafutását, az újklasszicizmus formai elveit követve. Ennek az iránynak hazatelepítésében vezető érdemei vannak. Később sokáig Itáliában tartózkodott s az újklasszicizmus elveiben megerősödve tért haza. Olajképei csaknem valamennyien figurálisak, szívesen fordul vallásos tárgyakhoz, melyeknek megjelenítésében elbeszélő-kedve naiv áhítattal és artistikusan régieskedő előadásmóddal társul. Aktképeinek hosszú sorozata az újklasszicista térkompozíció problémáit feszegeti. De talán legismeretebb és legmegbecsültebb illusztrá-

tori tevékenysége miatt, melynek egyik nagy eredménye, hogy életre-keltette a fametszetet, még hozzá oly artisztikus érzékkel és gyengéd báj-jal, melyhez foghatót külföldön is nehéz találni. Tormay Cecilia *Magyar legendárium*-ától Rostand *Cyrano*-jáig mindenütt megtalálta a mű sajátos hangját: más műfajokban jelentékenyvet alkotott, ezen a területen pedig egyenesen verhetetlen. A Szinyei-Társaság nagydíja arra méltó művészt koszorúzott meg.

Genthon István.

Batthyány Gyula gróf képei.

Az Ernst-Múzeum termeiben különös, érdekes képek fogadják a közönséget: Batthyány Gyula gróf vázsnai. Az élmény, amelyet nyújtanak,

nem hétköznapi. Először is azért nem, mert a festőnek, ki alkotta ezeket, a szépségről egészen más fogalmai vannak, mint az okcidentális, európai művészeknek voltak és vannak. Batthyány látása a keletázsiai látással rokon, szépnek a jellegzetes találja, még ha torz is az. Másodszor: stilizál, a világ valamennyi jelenségét elnyúlt és elfinomodott formákban látja, ezen belül azonban megtartja a dolgok egymáshoz való viszonyának törvényszerűségeit. Soha nem követte az aktuális vagy divatos áramlatokat, ma sem s ezen az utolsó kiállításán magaalkotta artisztikus beszéde még pregnánsabbá vált. Külön világ, külön törvényekkel, de megérdemli, hogy betekintsenek. S. I.

Zene.

Hosszú évek szünete után végre újra színrekerült az Operaház színpadán *Bartók Béla* 1917-ben bemutatott táncjátéka, *A fából faragott királyfi*. Tizennyolc év nagy idő egy olyan forrongó, folyton új utakat kereső, örök nyugtalan alkotó szellem fejlődésében, mint amilyen Bartók Béla. De ez az idő ismét ítélkezett egy művének maradandó értékéről, mert tudatára ébresztett annak, hogy a modern színpadi zene kongó ürességében és ötlettelenségében *A fából faragott királyfi* zenéje üdítő oázis, ahol kifogyhatatlan gazdagságú táncritmus, a jellemző erő, az érzéskifejezés, a színes hangfestés páratlan eredetisége rögtön megfogja a hallgatót. Szinte felfedezésszerűen hat ránk ez a muzsika, klasszikus példának arra is, hogy milyen az igazi magyar szellemű műzene. Nincs itt egyetlen egy közhely sem; a népzenevel közös sajátságok szervesen olvadnak bele az egészbe. Még ott is, ahol kifejezetten magyar témákat használ, nyomát sem érezzük az át-

vételnek, a beállítottságnak; annyira magától értetődő és természetes ez, mint ahogy valaki az anyanyelvén tudja magát a legfolyékonyabban kifejezni. *A fából faragott királyfi* táncában újra megcsodáltuk, hogy hányféle változatban tud Bartók ráébredtetni a ritmikus élmény ősi erejére. Kemény és pattanó ez a ritmus, a groteszk elemek legkülönbözőbb megnyilvánulásai vibrálnak benne. De ebben a kifogyhatatlan változatban ez a groteszkség önmaga fölé nő, már keserű, szívettepő kacagás lesz belőle. A xylophon kopogó tizenhatodaiban, a fúvósok élesen odadobott hangzataiban, a basszusban csapkodó akkordok magával ragadó forgatagában szinte megborozongat félelmes ereje. Ez a zene nem nyúl kesztyűs kézzel a problémáihoz, kíméletlen őszinteséggel mutatja meg a világnak: ime az ember! Kacagni való, szánalmas figura, aki fájdalmas szomjúsággal kergeti a távolból meseszerű szépnek tetsző, csillogó délibábokat, hogy elérve őket, üres, hitvány báb marad-

jon a kezében. Marcangol és korbácsol ez a zene a maga megrázó drámaiságában: lelki konfesszió az ember örök tragédiájáról.

Wagner, Strauss hatása itt-ott még félreismerhetetlen, de az érzéskifejezésben, mint a fájdalom töprengés, a kétségbeesés, a hívogató, sürgető vágyódás, az egykedvűség, a magát kellettő gyerekes tetszelgés, a felmagasztosulás kifejezésében, az erdők és patakok megmozdulásának, a virágok felvonulásának festésében mind ismeretlen szépségek bontakoznak ki, amik ma már nagyobb megértésre találnak s előkészítik a talajt Bartók gyönyörű, nagyértékű egyetlen operájának *A kékszakállú herceg várának várva-várt felújítására*.

Az új rendezés és díszletezés sok jóakarattal igyekezett Bartók zenéjéhez a megfelelő keretet megteremteni. De nem is könnyű színpadi feladat az erdők és patakok mozgásában megfelelő illuziót kelteni. Bartók zenéje itt erősen impresszionisztikus jellegű, így szinte megköveteli a festői, összefolyó, misztikus sejtelmességekkel telt színpadi képet. Ehelyett igen szűk levegőjű, az erdő ábrázolásában különösen szegényes fantáziával és prózai realizmussal tagolt képet kaptunk. A virágok felvonulásában a nagy papírtulipán meg egyéb virágfejek merev, esetlen mozgása csakis egy tisztán kubisztikus zenéhez volna stílszerű, már pedig a végső feloldódás lágy, egymásbafolyó, kifejezésteljes harmóniái a legtávolabb állnak ettől a stílustól.

A szereplők közül legelső helyen kell kiemelnünk a fából faragott bábú megszemélyesítőjét, a nagytehetségű Harangozó Gyulát. A merev, groteszk mozdulatok valóságos mestere, aki a legnehezebb feladatokat is játszi könnyedséggel oldja meg. Szalay Karola inkább lírai tehetség s így nem tudott kellőképen behelyezkedni a királykisasszony szerepébe. A durcás

és a groteszk elemek kifejezésével nem lehet kimeríteni ennek a szerepnek mély szimbolikáját. Csányi Károly a királyfi szerepében érezte velünk legerősebben Cieplinski balettmester koreográfiájának túlságos aprólékoságát. A legkisebb ritmus kitáncolása sokszor már kárára van a cselekmény lényegének. A zenekar a fiatal Ferencsik karnagy vezényletével még többet hozhatott volna ki a bartóki zene erejéből és lendületéből.

*

Flotow «Márta» c. operájának felújítása csak szép díszletezése miatt érdemel megemléítést. Az üres, olcsó melódikus hatásokra felépített mű, a naiv szöveg csak igen mérsékelt igényekkel élvezhető. Azért a pár sikerültebb zenezámért bizony nem igen érdemes az egészet végigunatkozni. Az előadás sem tartozott a legjobbak közé. Pataky Kálmán nagyszerű tenorjával pótolta a vígoperai stílus éreztetésének teljes hiányát. Ebből a szempontból még Gere Lola ügyes mozgásával volt leginkább a helyén.

*

A budai szimfónikus zenekar hangversenyei sehogyan sem tudnak kellő művészi színvonatra emelkedni. Az oka ennek különösen a gyakori szereplésük és a túlságosan nagyméretű és nehéz műsorok. Olyan feladatokra vállalkoznak, amiket egy még kevéssé fegyelmezett és összejátszott zenekar, fiatal karmesterrel az élén, nem tud megoldani. «Kevesebbet és alaposabban» jelszóval sokkal többre jutottak volna már. Eddigi legfőbb érdemük a magyar szerzők műveinek felkarolása. Minapi hangversenyükön is ilyen magyar műsört állítottak össze. Két bemutatójuk közül az egyik *Siklós Albert* «Preludium és fuga»-ja nagy tudással, kiegyensúlyozott művészi ízléssel, zenei logikájában alaposan átgondolt, klasszicizáló mű. *Zádor Jenő* «Simphonia technica» c.

szerzeménye egyes részleteiben igen érdekes hangfestő hatásokat mutat, amelyekkel a híd, a táviróoszlop, a vízmű, a gyár kissé homályosan felismerhető jellegzetességeit akarja zenére átfordítani. Ez még talán a táviróoszlopnál és a vízműnél sikerült a legjobban, ahol a programzenei illusztrálás a külső mozgásképzetekhez, a drót remegéséhez, a víz áradásához fűzheti a maga mondani-valóját. Nem is csodálhatjuk, hogy olyan korban, ahol a nagy benső ürességtől futva menekül az ember a folytonos erőszakolt külső aktivitásba, a technikai vívmányok — mint például Darius Milhaudnál a mezőgazdasági gépek — lesznek a zeneszerzők ihletői.

*

Liszt «A-dur zongoraversenyét» *Károlyi Gyula* kitűnő technikai készséggel adta elő, de a mű metafizikai mélységeinek éreztetésétől éppen olyan távol állott, mint a kísérő zenekar. *Ádám Jenő* «Dominica» suite-jét és *Kodály Zoltán* «maroszléki táncai»-t jobb lett volna egy külön hangverseny keretében alapos kidolgozásban nyújtani. Ilyen tolmácsolás inkább árt, mint használ a magyar műzene ügyének.

Prahács Margit.

Mascagni a Rádióban.

Mascagni *Neró* c. legújabb operájának rádió-közvetítését mindenfelé nagy érdeklődés előzte meg. A *Parasztbecsület* világhírű zeneszerzőjét kevés alkalom van hazáján kívül más művéből is megismerni. Az olaszoktól valóban lehet tanulni abban, hogy miképp tudják megbecsülni nemzeti komponistáikat. Mascagni annak ellenére, hogy azóta csak töredékekben közelítette meg fiatalkori szerzeményének erőteljes ihletettséget, mind mai napig az olaszok egyik legkedvesebb, legnépszerűbb zeneszerzője. Végre most nekünk is alkalmunk le-

hetett a *Neró*-ban Mascagni öregkori stílusát összehasonlítani a nálunk olyan jól ismert *Cavalleria rusticana* stílusával.

Az első felvonásban legelsősorban a hangszerelés rendkívüli egyszerűsége, mondhatnók primitívsége tűnt fel, annál is inkább, mert a nehezen meginduló cselekményben itt még az énekszólamok sem tudtak kibontakozni. A *Parasztbecsület* idegeket korbácsoló, nyers hangszerelése megszelídült, de azáltal, hogy elvesztette méregfogait, elvesztette hatásának legfőbb titkát: az erejét s jobban szembeütött a szerzőnek ezen a téren tanúsított közönye vagy gyengesége. Mascagni *Neró*-jában az olasz vér minden izzó temperamentuma és érzékisége a melosban összpontosul. A II. felvonásban már jobban felfigyeltünk a gyönyörű olasz orgánumokra: tenor, szoprán, alt, egyik szebb, ragyogóbb, mint a másik. Mascagni mestere annak, hogyan kell ezeket, a már önmagukban is esztétikai gyönyörűséget okozó hangokat, teljesen kiénekelteni, szinte mintegy, a legvégső határig kifeszített ijjat a dráma forró levegőjében széles ívekben izzóvá, szárnyalóvá tenni. Egész más ez, mint a *Parasztbecsület* dallamittassága. Ennek helyét inkább a drámai énekbeszéd foglalja el, ami szinte állandó túlfűtöttségében, csak a lírai helyzetekben alakul át áriaszerűvé. A «verismo» eszményeihez azonban mégsem lett hűtlen Mascagni. Történelmi témát választott, de a *Neró*-ban inkább a költő, a művész alakját állította előtérbe, hogy így az ő személyén keresztül a «verismo» örök témaköre, a szerelem, a féltékenység és a halál s ezzel együtt az örök olasz zenei eszmény jusson diadalra. Nem más ez, mint a szellemi problémák teljes átfordulása az énekelt hang érzéki hatalma, az őseredeti melódikus tehetség kiélése felé.

P. M.